

El sufragi universal femení: Clara Campoamor

Mª Carmen Baldrich Valls

Marita Bover Ríos

Aparicia Ramos Jiménez

Josefa Redó Juan

Carmen Redó Nento

Universitat Jaume I de Castelló

Seu del Nord, Vinaròs

Curs Acadèmic 2017- 2018

“Los ciudadanos, de uno y de otro sexo, mayores de veintitrés años tendrán los mismos derechos electorales conforme determinen las leyes”

*Article 36, Constitució de 1931
2ª República Espanyola*

INDEX

1 – Introducció	3
2 – Objectius	4
3 – La dona un ésser discriminat.....	5
3.1 – Algunes discriminacions.....	6
3.2 – La discriminació continua existint.....	7
4 – Dels règims feudals als estats liberals.....	8
5 – Règims liberals i parlamentaris.....	9
5.1 – La lluita pel vot.....	9
5.2– El vot a Espanya: segles XIX i XX	10
6– Les dones prenen la iniciativa	12
6.1 – El sufragisme	13
6.2 – El sufragi femení arreu del món	14
7 –Clara Campoamor i la lluita pel sufragi universal	14
7.1 – Biografia	15
7.2 – Clara y la lluita pel sufragi femení	16
8 – Reaccions en front del vot femení.....	19
9 – Altres dones activistes del moment.....	20
10 – La dona durant el franquisme.....	21
11 – La transició democràtica	22
12 – La igualtat legal i la igualtat real.....	23
13 – Reflexió a manera de conclusió	24
14– Glossari	25
15 – Webgrafia.....	31

1 – INTRODUCCIÓ

A dia d'avui no ens sorprèn en absolut veure una cua d'homes i dones davant una mesa electoral i depositar el vot a l'urna, ben al contrari, és tracta d'una escena habitual en dia d'eleccions.

A Espanya, aquesta imatge no era possible abans de 1931, es podia veure homes disposats a votar però mai dones ja que no gaudien d'aquest dret, no tenien la consideració de ciutadanes i, per tant, se'ls negava el vot.

Per a un ampli sector de la societat aquesta situació no podia ser d'una altra manera perquè, al seu parer, la dona no estava capacitada ni ho estaria mai, era un ser inferior a l'home en intel·ligència i en facultats; en canvi, per a altres sectors socials es tractava d'una flagrant injustícia.

El sufragi universal masculí es va instaurar a Espanya l'any 1890, la dona vivia llavors en un autèntic *limbo*, totalment discriminada, invisible i anònima, sense presència en les institucions socials, polítiques i culturals del país, era com si no existís, va haver d'esperar fins l'any 1931 perquè li fos reconegut el dret de vot i això va succeir després de molts sacrificis i esforços de col·lectius, bàsicament de dones, que lluitaren quasi bé heroicament per aconseguir-ho.

Ja des de les darreries del segle XIX sorgiren al nostre país moviments sufragistes, integrats per dones però també per cercles d'homes sensibilitzats en el tema, denunciant les desigualtats socials, polítiques, econòmiques i jurídiques que patia la dona.

Eren grups que organitzaven conferències, mítings, manifestacions i vagues de fam, fins i tot van participar en atemptats d'ordre públic amb els consegüents empresonaments.

Avui, les dones som conscients que seguim vivint en un món dominat pels homes, en una societat patriarcal, si bé també és evident que, a mesura que passen els anys, hem avançat en la lluita conquerint espais als que abans no teníem accés.

El procés que va conduir a obtenir la legalització del vot femení és pràcticament desconegut per la nostra societat. Actualment no es valora aquest dret però conquerir-lo va comportar molts esforços, sacrificis, lluites i tristeses i al final una immensa satisfacció.

Hi ha aspectes sobre aquest esdeveniment que no tothom coneix i que intentarem donar resposta en aquest treball: Qui va estar al capdavant d'aquesta conquesta? Com es va aconseguir i quins obstacles es van haver de vèncer? Qui va encapçalar aquesta lluita?. Qui era Clara Campoamor? Quin va ser el seu protagonisme?

La ignorància, més o menys generalitzada que tenim de la nostra història recent al voltant d'aquest fet, ens ha conduït a plantejar-nos aquest treball amb el ferm propòsit de posar en valor l'obra de Clara Campoamor i reivindicar la seva importància. És un personatge clau en la història contemporània espanyola que resta oblidat per una bona majoria, sense obtenir el reconeixement social que es mereix.

Que sigue aquest treball un xicotet homenatge a la seva persona i a la seva lluita!

2 – OBJECTIUS

Els objectius que ens hem proposat en aquest estudi podem resumir-los en els següents ítems:

1. Prendre consciència de la sempiterna discriminació femenina al llarg de la història.
2. Conèixer com els moviments sufragistes d'altres països van engrandir a casa nostra la sensibilització de molts col·lectius reivindicant la igualtat entre homes i dones.
3. Conèixer el procés històric que va afavorir la lluita fins aconseguir el dret de vot.
4. Aprofundir en l'obra de Clara Campoamor, una dona oblidada per la història.
5. Remarcant el deute que les dones tenim amb Clara Campoamor.
6. Reflexionar sobre els efectes de la igualtat en la vida de les persones i en el conjunt de la societat.
7. Diferenciar entre la igualtat real i la igualtat legal.
8. Difondre tot allò que va envoltar la persona de Clara Campoamor i la seva lluita.

3 – LA DONA, UN ÈSSER DISCRIMINAT

Des de l'inici de la Història, la discriminació del sexe femení ha esdevingut un fet universal, intemporal i constant, en totes les cultures i pobles del món, les dones han patit o pateixen algun tipus de discriminació.

La concepció masculista imperant en la societat es posa ja de relleu de manera explícita en la metàfora utilitzada per descriure la creació en el Gènesi. Veiem com el text bíblic consagra la diferència dels dos sexes:

"Llavors el Senyor-Déu va modelar l'home amb pols de la terra. Li va infondre l'alè de vida, i l'home es va convertir en un ésser viu"

No és bo que l'home estigui sol, li faré una ajuda que li faci costat

Llavors el Senyor-Déu va fer caure l'home en un son profund... prengué una de les seves costelles... De la costella... va fer-ne la dona..."

La dona fou creada amb posterioritat a l'home, la seva aparició es justifica tan sols per realitzar la funció d'acompanyant del mascle: *"No és bo que l'home estigui sol, li faré una ajuda que li faci costat"*.

Convé recordar que des de sempre han existit dones que han criticat i han denunciat les discriminacions sexistes, Hipatia d'Alexandria (370-415) n'és un exemple.

La ciència, fins al segle XIX, donava una explicació biològica sobre la pretesa inferioritat femenina. Així la discriminació es presentava com cosa natural, històricament present en la vida quotidiana i, a més a més, reconeguda legalment.

La lluita per la defensa dels drets femenins es va veure molt reforçada a partir de la incorporació de la dona al món del treball, aquest fet va possibilitar la seva projecció en altres esferes de l'activitat humana, ja no la estrictament familiar que tenia assignada secularment.

La Declaració Universal dels Drets Humans (1948) proclama la no distinció de drets i llibertats per raó de sexe, religió, raça, llengua, etc. sens dubte, un pas important que avala la defensa de polítiques igualitàries.

Tothom té tots els drets i llibertats proclamats en aquesta Declaració, sense cap distinció de raça, color, sexe, llengua, religió, opinió política o de qualsevol altra mena, origen nacional o social, fortuna, naixement o altra condició. (Art.2).

Es tracta d'un document fonamental que representa una base ètica i moral al voltant de la qual es pretén construir l'ordre social i polític del món actual. No podem ignorar que hi ha països on la vulneració d'aquests drets és flagrant, ni tampoc podem obviar que a casa nostra també es violen i, ara per ara, no passa res.

Actualment en les societats occidentals, els poders legislatius tenen la voluntat explícita d'evitar el masclisme, però en l'àmbit privat és més complicat eradicar-lo. La realitat ens demostra que les dones segueixen assumint majoritàriament el treball domèstic de la llar compatibilitzant-lo amb el treball professional. Com a conseqüència d'aquest rol opten per professions que encaixen més en la idea tradicional que la societat espera d'elles. Aquestes tasques estan menys valorades, per tant, menys remunerades i tenen un menor prestigi social.

3.1 ALGUNES DISCRIMINACIONS

Al llarg de la història la humanitat ha mantingut molt arrelada una concepció discriminatòria envers la dona que ha arribat als nostres dies, tot i que podem constatar que els greuges comparatius han minvat, la dona encara és objecte de marginació social, des de temps immemorials s'han limitat els seus drets civils i polítics mantenint-la circumscrita a l'àmbit de la llar i la família, sota la tutela d'una autoritat masculina..

Aspectes ja superats:

1. Discriminació del dret de vot.
2. La dona ha estat sotmesa a la potestat dels homes: del pare primer i del marit després.
3. L'home era major d'edat abans que la dona.
4. La dona fins els 25 anys no podia abandonar la casa paterna sense permís del pare si no era per matrimoni o per fer-se monja.
5. L'obligació del marit era protegir l'esposa, mentre que ella havia de obeir-lo.
6. El destí de la dona era casar-se amb un marit que la mantingues i tenir fills.
7. No fa massa temps s'exigia a la dona llicència marital per celebrar qualsevol acte jurídic: comprar i vendre béns, obrir un compte corrent, treballar, treure's el passaport o el carnet de conduir.
8. El marit podia disposar del béns comuns sense consentiment de la dona.

Aspectes per superar:

1. Desigualtat de salaris i de probabilitat de progrés laboral.
2. El 70% de persones pobres del món són dones.
3. Tan sols un 10% de les propietats estan a nom de les dones.
4. Un 19% dels escons parlamentaris que hi ha al món estan ocupats per dones.
5. L'analfabetisme, allà on encara n'hi ha, és més alt entre les dones.

Podem concloure que, a pesar de les lleis que proclamen la igualtat d'homes i dones i la no discriminació per raó de sexe, a pesar que tots i totes reben la mateixa educació i a pesar dels avanços aconseguits, la dona encara és objecte d'una marginació socialment acceptada i normalitzada.

3.2. – PER QUÈ SEGUEIX VIVA LA DISCRIMINACIÓ

Aquests desequilibris entre els dos sexes es mantenen vius en la nostra societat per diverses raons, que es poden resumir en tres aspectes:

- Resistència social a millorar l'estatus femení.
- Dificultat per trencar les estructures mentals que han funcionat des de quasi bé sempre.
- Automarginació de la mateixa dona.

a. Resistència social

A ningú li agrada renunciar a parcel·les de poder, cedir-lo a les dones implicaria que els homes perdrien domini de la situació. Això explica, que no justifica, l'oposició que es va generar i es genera davant les doctrines feministes.

b. Dificultat de trencar estructures mentals

Malgrat l'actual i progressiva inserció de la dona en les esferes laboral, cultural i política, les antigues estructures de la ment, que la lliguen inexorablement al treball domèstic, perduren vives, de manera que no resulta fàcil trencar aquests lligams. Les actituds mentals tenen un ritme d'evolució molt més lent que l'actual acceleració dels canvis històrics i socials.

c. Automarginació de la pròpia dona

La dona, educada durant segles per complir un determinat paper social, ha interioritzat pautes de submissió i dependència, resignació i passivitat, inseguretat i desconfiança, ella mateix es tanca el seu horitzó al voltant de la família, els seus interessos són escassos i de mires estretes.

Cal afegir també com una societat immobiliària ha propiciat en la dona el desenvolupament de tota una càrrega de valors ideològics, per tal que el paper d'esposa i mare, relegada a l'àmbit domèstic i sotmesa a la voluntat del marit, esdevingue fins i tot satisfactori per a moltes d'elles.

Hi ha situacions en què la dona es debat entre tarannàs escèptics i hostils d'alguns sectors d'homes i la animadversió d'altres dones que, tot i està d'acord en el seu progrés social, a la pràctica els costa prendre actituds en consonància. Només algunes privilegiades gaudeixen del suport afectiu i de l'alè necessari per ser el que realment desitgen ser.

4 – DELS RÈGIMS FEUDALS ALS ESTATS LIBERALS

Aquest estatus discriminatori envers col·lectius desfavorits de la societat, present a l'ample i llarg de la història, es fonamenta en les estructures dels sistemes polítics, econòmics i socials vigents en cada època. A grans trets les doctrines polítiques de les nacions han evolucionat des de la absència total del poble en el seu govern a una progressiva incorporació al sistema. L'estament de privilegiats (el rei, els senyors feudals, la noblesa i l'alt clergat) era l'únic que comptava en els antics règims feudals i absolutistes.

A finals del segle XVIII a França, com a la major part d'Europa, regnava una monarquia absolutista amb una societat estamental incapaç de millorar la situació de crisi financera ni d'acabar amb la fam i debilitat social que la divisió de classes comportava.

Al llarg d'aquest segle XVIII, l'intens impuls demogràfic i econòmic i l'eclosió del pensament il·lustrat van obrir les portes a una època de revolucions, encapçalades per la **Revolució Francesa**, que amb el seu lema *Liberté, Égalité et Fraternité*, va generar en homes i dones actituds reivindicatives per millorar la situació del proletariat i de la burgesia contra el domini de la noblesa, però sempre amb la sistemàtica discriminació de la dona.

Els exercits napoleònics van afavorir la difusió de l'esperit revolucionari, que progressivament es va estendre per Europa. L'estament guanyador de tot aquest procés de revoltes, la burgesia, aconseguí imposar la seva concepció política de l'Estat Liberal, quasi bé sempre en forma de monarquia parlamentària i constitucional. La situació de la dona no va millorar fins la **Revolució Industrial** en incorporar-se al món del treball i adquirir un certa autonomia econòmica, aquesta millora fou essencial a partir de la Primera Guerra Mundial.

5 – RÈGIMS LIBERALS I PARLAMENTARIS

L'ideari de la Il·lustració produí un debilitament dels absolutismes fins la quasi desaparició en la majoria dels països europeus. La il·lustració va propiciar la consecució de canvis transcendents, aconseguits després de vèncer, a vegades de manera violenta, les forces interessades a mantenir les velles doctrines de l'antic règim.

Els il·lustrats realitzaren una crítica molt profunda de l'absolutisme fins a configurar una nova doctrina, **el liberalisme**, que en l'àmbit polític planteja la necessitat d'un contracte entre governants i governats per garantir els drets bàsics de l'individu, proclama la llibertat de la persona i la supremacia de la iniciativa individual per sobre de la col·lectiva. El Liberalisme és el corrent en el qual es fonamenten el lliure mercat i la separació de poders i planteja el dret a la propietat com un dret fonamental. Tota aquest ideari liberal implica que les estructures de govern redueixen la seva intervenció al mínim necessari i va tenir una forta influència en les polítiques econòmiques i socials.

En pocs períodes de la història s'ha avançat tant en la recerca de solucions a les qüestions polítiques i socials com en aquest moment. Es va qüestionar tot allò que conformava l'Antic Règim fins la seva desaparició.

El bressol dels sistemes democràtics moderns els trobem a l'Europa Occidental al 1789 amb *la Revolució Francesa*. A l'altra banda de l'Atlàntic al 1776 amb la *Declaració d'Independència dels Estats Units* i *La Declaració de Drets de Virginia*, també del 1776, considerada la primera declaració de Drets Humans

Els règims liberals es van difondre amb la irrupció de nous conceptes polítics que determinaren una nova relació de l'individu amb l'estat. Per primera vegada es va parlar de **Ciutadania i de Sobirania**, elements claus per entendre els nous règims polítics liberals, basats en sistemes electores conformats per una sèrie de regles per mitjà de les quals els votants poden expressar les seves preferències i depositar la confiança en uns candidats fins obtenir un resultat global final.

5.1 – LA LLUITA PEL VOT

Com a resultat de la difusió i posta en escena de tots aquests canvis i noves idees, en particular els conceptes de Ciutadania i de sobirania popular i dels sistemes electorals, les estructures polítiques i socials van comportar canvis en el govern dels pobles fins transformar-se radicalment.

El vot es convertí en el gran protagonista que atorgarà legitimitat als representants escollits per la voluntat col·lectiva i va passar a formar part essencial dels sistemes d'organització democràtica convertint-se en un element clau.

Nombrosos col·lectius restaren apartats del sistema electoral per raons molt variades: uns perquè eren considerats "súbdits", altres perquè eren analfabets o no pagaven suficients impostos o no reunien determinades condicions socials...

Burguesia i obrers es llençaren a lluitar pel vot per integrar-se en el sistema parlamentari i minvar els privilegis de la noblesa.

El fonament de les societats democràtiques rau en el vot sense exclusions dins dels límits jurídics que fixa la llei de cada nació, per això ampliar el cens electoral amb la progressiva incorporació de subjectes de menor edat, dones i altres grups tradicionalment marginats, ha estat una constant en els règims democràtics dels segles XIX i XX.

Els primers passos que es van donar en aquest sentit van establir un sufragi censatari més o menys restringit a persones que reunien determinades condicions, posteriorment començà a considerar-se el sufragi universal masculí. Finalment la lluita es va centrar en el sufragi universal (vot per a homes i dones).

Parlem de sufragi actiu quan es tracta del dret a vot i a ser elegible, en canvi el sufragi passiu només contempla el dret a ser elegible.

La dona no comptava i quedava al marge d'aquesta lluita. Fer aquest dret extensiu a les dones es va pensar molt més tard.

5.2 – EL VOT A ESPANYA: SEGLES. XIX I XX

Tot seguit farem un recorregut per les constitucions espanyoles i lleis electorals dels segles XIX i XX per tal de constatar l'evolució del vot al llarg d'aquests dos segles.

- **La Constitució de Cadis de 1812.** Començarem aquesta exposició des de la Primera Constitució Espanyola, que representa un pas endavant cap a un sistema de govern democràtic. La Constitució de Cadis (1812) limitava el poder del rei, va durar un període curt i fou anul·lada per Ferran VII quan tornà de l'exili al 1814, acabà la seva vigència però no el seu influx, que va gravitar sobre la política nacional directament fins a 1868 i indirectament durant la resta del cicle liberal. Va tenir una gran influència fora d'Espanya, tant a Europa com a Amèrica en les constitucions de les colònies espanyoles durant el procés d'independència. Va estar vigent en els períodes següents, del 1812 al 1814; del 1820 al 1823 y del 1836 al 1837. Entre altres coses establia..
  - **El sufragi universal masculí en quant al vot actiu;** en canvi per ser elegible, s'introduïa **el principi censatari**, limitat a

propietaris i persones amb determinades condicions de patrimoni, de cultura o de condició social.

- La sobirania corresponia a la Nació, ja no al rei com en els règims absolutistes.
- La monarquia passava a ser constitucional.
- La separació de poders.
- Llibertat de impremta, d'indústria, dret de propietat, etc..
- La religió de la nació era la catòlica i prohibia expressament l'exercici de qualsevol altra.

- **Estatut Reial de 1834. Sufragi censatari molt restringit.** Va ésser una carta de tendència liberal molt moderada, promulgada per la reina regent Maria Cristina de Borbó. Es diferencia d'una constitució perquè no és obra d'una assemblea, sinó concessió del cap d'Estat. Vigència del 1834 al 1836

- **Constitució de 1837.** No va comportar canvis importants en quant al sufragi, que continuaria sent **censatari**, però va afegir determinats aspectes que contribuïren a consolidar l'estat liberal parlamentari a Espanya: desamortització dels bens de l'església, separació de l'estat i l'església. Vigència del 1837 al 1845.
- **Constitució de 1845.** El vot continuava sent censatari, va reduir molt el nombre de ciutadans amb dret de vot, gairebé només podien votar els grans propietaris. La reina podia nomenar un nombre il·limitat de senadors. Vigència del 1845 al 1854 i del 1856 al 1868.
- **Constitució de 1869.** Encara que de manera anecdòtica i com una experiència veritablement efímera, el gran antecedent del sufragi universal el trobem en la Constitució de 1869, que instaurà un govern de caràcter provisional que semblava albirar un nou horitzó en la política espanyola. Va implantar el **sufragi universal masculí però no es va pronunciar respecte a les dones**. Vigència del 1869 al 1873.
- **Constitució de 1876.** Com se sol dir poc dura l'alegria a casa del pobre. La Restauració Borbònica i la instauració del règim polític ideat per Cánovas del Castillo desbaratava aquell intent d'instaurar el vot universal masculí. Va establir el vot masculí censatari. Vigència del 1876 al 1931.
  - **La Llei Electoral de 1878.** Proclamava el **sufragi censatari masculí** limitat a grans contribuents i vinculat a la formació o riquesa de les persones. Tot això en una Espanya on el caciquisme i tots els problemes que se'n deriven dominava el món rural.
  - **La Llei Electoral de 1890.** Elaborada durant el govern del liberal Sagasta, malgrat l'oposició del Partit Conservador va

proclamar el **sufragi universal masculí** (vot actiu i passiu), per als homes majors de 25 anys.

- **La Llei Electoral de 1907.** Vigent en el període constitucional del regnat d'Alfons XIII.

El cop d'estat de Miguel Primo de Rivera al 1923 va liquidar el parlamentarisme i el sistema constitucional espanyol. Es van clausurar les Corts i els consistoris municipals van ser destituïts. La constitució va ser suspesa però no derogada.

- **Constitució de 1931.** El mateix any 1931, a poc d'haver-se proclamat a Espanya la Segona República, una nova constitució instaurà el sufragi universal per a homes i dones.

La Constitució de la Segona República és un punt d'inflexió en el reconeixement de la igualtat entre homes i dones. L'article 25 prohibia que el sexe servís de fonament per a qualsevol privilegi jurídic i l'article 36 reconeixia el dret de vot per a totes les persones majors de 23 anys. La redacció d'aquest article va ser molt polèmica. L'estatus jurídic de la dona va millorar substancialment però l'esclat de la Guerra Civil impossibilità que es consolidés la igualtat de drets entre homes i dones. Vigència del 1931 al 1939.

El cop militar del general Franco contra la República Espanyola al 1936 va instaurar, després de tres anys de guerra incivil, un règim aconstitucional durant 40 anys que suposà un fort revés a les llibertats aconseguides al 1931.

- **La Constitució de 1978.** En virtut de la legislació franquista, en morir Franco es va nomenar al 1975 Joan Carles de Borbó, com a cap d'estat, llavors príncep d'Espanya. Al desembre de 1978 el poble espanyol aprovà en referèndum la Constitució de 1978 que regula els deures i drets fonamentals dels ciutadans, la forma i estructura de l'Estat.

6 – LES DONES PRENEN LA INICIATIVA

Als segles XVIII i XIX, en un context de revoltes, la discriminació femenina era sagnant: les obreres cobraven dos terços menys que els seus companys; les rendes i possessions de la dona passaven a ser del marit en casar-se, qui podia infligir maltractaments emparats en les prerrogatives maritals; els pares ostentaven la pàtria potestat dels fills; les dones sospitoses d'exercir la prostitució eren caçades al carrer i sotmeses a proves periòdiques de malalties, mentre que els clients entraven i sortien còmodament dels bordells.

Quan l'ideari liberal començà a difondre's, sistemàticament es va ignorar la dona, d'ella mai se'n parlava. Aquesta evident contradicció amb les pròpies idees liberals no va canviar la situació, encara que va permetre que alguns autors i especialment algunes dones comencessin a gestar la idea d'una societat igualitària i lliure i que somiessin en uns drets de ciutadania per a les dones de moment imaginàries.

Els moviments feministes van sorgir arreu del país i van anar esgarrapant millores educatives i altres xicotetes conquestes. S'arribà a la conclusió que tota aquesta situació discriminatòria sols podria eradicar-se si les dones participaven en les estructures

polítiques del país. El que calia, per tant, era conquerir el dret de vot i des de dintre del poder lluitar per polítiques igualitàries.

6.1 – EL SUFRAGISME

El sufragisme va ser un moviment internacional de defensa de les doctrines feministes, en particular reivindicava el dret de vot universal. Nascut als Estats Units a finals de la dècada de 1840 amb una forta implantació al Regne Unit. A partir de 1865 el moviment es va estendre a gran part d'Europa.

A Espanya es manifestà amb una certa timidesa a diferència del que passaria en altres indrets, amb prou feines va tenir repercussió al nostre país. Les estructures socioeconòmiques, així com la impotència de la societat espanyola per generar un moviment d'aquestes característiques, dificultaren la difusió de l'ideari sufragista.

En efecte, sempre que es fa referència a l'època daurada del sufragisme europeu, coincidint a grans trets amb el període de la història d'Espanya conegut com la Restauració, és inevitable al·ludir a les actives organitzacions que van desenvolupar-se als Estats Units i a Gran Bretanya. Si adoptem com a paradigma del sufragisme el potent moviment reivindicatiu anglosaxó, hem de concloure que veritablement a Espanya no hi va haver sufragisme, al menys d'aquest estil, però també seria un error històric assumir

aquesta visió negativa ometent la creixent importància que anaven adquirint al nostre país les doctrines feministes, malgrat viure en un context històric caracteritzat per un sistema polític en total descomposició, minat per la corrupció de la classe dirigent i una conflictivitat social i sindical que freqüentment acabava a trets de pistola.

Potser és veritat que no va existir un moviment articulat i recolzat per amplis sectors de la societat. El que sí va haver-hi fou un clima en el qual es mantingué un estat d'opinió permanentment alimentat per l'acció d'un grapat de dones, que alçaren la veu en múltiples fòrums davant tota mena d'auditoris per desafiar els rols que la societat els imposava. Van ser dones atrevides que discreparen públicament, qüestionant, replicant i rebutjant el model femení defensat per la ideologia patriarcal, enmig d'un ambient d'indiferència, menyspreu i desdeny, quan no de condemna.

No obstant això, tot i l'hostilitat d'amplis sectors de la societat, es gestà un nou projecte de vida per a les dones diferent al que tenien assignat. Malgrat que freqüentment van haver de lluitar en solitari, en algunes ocasions aconseguiren el suport de partits polítics, de sindicats de classe, d'institucions públiques i també d'alguns col·lectius d'homes sensibilitzat en les doctrines feministes.

6.2 – EL SUFRAGI FEMENÍ ARREU DEL MÓN

El primer reconeixement del dret al sufragi femení es va produir al 1893 a **Nova Zelanda**. Aquest fet va representar un pas endavant, però la igualtat d'homes i dones no s'aconseguí de moment, gaudien del sufragi actiu però no passiu. Al 1902 el sufragi femení es va aprovar a **Austràlia**, al 1906 a **Finlàndia** i al 1913 a **Noruega**.

La situació de la dona en general canvià amb l'esclat de la Primera Guerra Mundial. La incorporació de bona part dels treballadors dels països industrialitzats als respectius exèrcits bel·ligerants va fer que moltes dones comencessin a treballar a les fàbriques per tal de contribuir a l'economia de guerra nacional, el seu paper en la rereguarda va ser fonamental durant el conflicte, tenien cura dels ferits com a infermeres, com a treballadores a les fàbriques d'armament i municions i en altres àmbits estratègics.

Les dones europees havien aconseguit guanyar terreny en quan a la igualtat econòmica, els calia donar un altre pas per aconseguir la igualtat política. Els governs que havien demanat la col·laboració femenina a l'economia de guerra no s'hi van poder negar i concediren algun restringit nivell de ciutadania al col·lectiu de les dones.

Durant el període d'entreguerres (1919-1939), la població femenina de molts països, com **Polònia, Irlanda i Hongria**, gaudien del dret de ciutadania, també a **Alemanya** i a **Àustria**, tot i així, encara existien algunes vergonyoses excepcions com Espanya, França o Suïssa. Als **Estats Units** les dones van poder votar a partir de 1920.

La situació de la Primera Guerra Mundial es va repetir a la Segona, de manera que el paper de la dona esdevingué essencial per a l'esforç bèl·lic. Acabat el conflicte, les dones van poder votar a França. A Alemanya i a Itàlia es recuperà el dret de vot femení quan desaparegueren els règims nacionalsocialista i feixista respectivament. A Portugal i a Espanya s'instal·laren règims democràtics a la dècada dels 70 i amb ells el sufragi universal. Als països soviètics els ciutadans i ciutadanes no van exercir el vot fins els anys 90, tot i que formalment ho feien des dels anys 20. A La Índia les dones van votar l'any 1947, coincidint amb la independència del país.

Per últim, cal destacar el cas de Suïssa on el sufragi femení s'aconseguí al 1971. El parlament suís havia aprovat el sufragi femení ja al 1958 però l'any següent els homes suïssos, per mitjà d'un referèndum no van aprovar aquest canvi legislatiu. Les dones iniciaren una gran campanya per reivindicar els seus drets, fins aconseguir-ho al 1971. Suïssa fou un dels últims països europeus en admetre els plens drets civils de la població femenina, però va ser el primer país on la conquesta dels drets femenins s'institucionalitzà mitjançant un referèndum votat per la població masculina del país. El Principat de Liechtenstein, vinculat políticament a Suïssa, no atorgà veu i vot a les dones fins a 1984.

Actualment més de la meitat dels habitants del Tercer Món viu en sistemes no democràtics, on els actes de violència, la corrupció i la violació sistemàtica dels drets humans s'imposen en un clima d'impunitat generalitzada com a elements reguladors de la convivència. En aquest escenari sociopolític parlar de l'existència de drets de ciutadania i de vot, ara per ara, resulta una autèntica utopia.

7 – CLARA CAMPOAMOR I LA LLUITA PEL SUFRAGI UNIVERSAL

S'ha qualificat el segle XX com el segle de les dones. Efectivament els canvis socials d'aquesta centúria no es poden entendre sense tenir en compte la lluita femenina ja que foren les autèntiques protagonistes d'un esdeveniment històric tan significatiu com

és el reconeixement del sufragi universal. Eren dones valentes i encoratjades que van liderar la defensa de drets i valors igualitaris per ambdós sexes. A casa nostra hem d'esmentar la persona de Clara Campoamor, lluitadora feminista i compromesa en polítiques socials i d'igualtat.

Abans que la Declaració Universal dels Drets Humans proclamés que “*tots els éssers humans neixen lliures i iguals en dignitat i drets*”, Clara ja ho defensava en el seu ideari doctrinal.

Però, qui era Clara Campoamor?

7.1 – BIOGRAFIA

Neix a Madrid a 1888, en una família modesta, la seva mare era modista i el seu pare comptable. A la mort del pare va haver d'incorporar-se a la vida laboral de forma prematura, tal i com era habitual en el seu temps, amb trenta-dos anys va poder compaginar el treball amb els estudis secundaris, posteriorment ingressà a la Universitat on cursà la carrera de Dret.

A 1924 i amb només 36 anys, Clara es convertí en una de les poques advocades de tot l'estat espanyol. Va ser també la primera dona que va intervenir davant el Tribunal Suprem, desenvolupant treballs de jurisprudència sobre qüestions relatives als drets de la situació jurídica de les dones al nostre país.

Durant els anys universitaris es mostrà propera a les tesis socialistes propugnades pel PSOE, especialment en el seu programa d'emancipació de la dona. En aquest període, la gran defensora de les doctrines feministes va estar adscrita a una lògia maçònica femenina on entrà en contacte amb altres dones partidàries de les polítiques d'igualtat entre homes i dones. D'ideologia obertament republicana, liberal, laica i feminista, s'afilià al Partit Republicà Radical de Lerroux l'any 1929, que en aquell moment es podria qualificar com a reformista i moderat.

El govern provisional de la Segona República publicà un Decret que va permetre a les dones ser elegibles però no electores (vot passiu). A les eleccions celebrades al juny del 1931, Clara va resultar escollida com a diputada, convertint-se en una de les dones més importants de la Segona República i des d'aquesta posició lluità fins aconseguir el sufragi universal tant per a homes com per a dones. No era una figura estimada per cap dels dos bàndols, els republicans la veien sospitosa pels seus plantejaments conservadors, mentre que la dreta la considerava una perillosa activista, revolucionària i partidària de les polítiques d'igualtat entre homes i dones.

Abans de la Guerra Civil, es desmarcà del que havia estat el seu partit, sembla que per la subordinació del partit Republicà Radical a la CEDA davant la repressió de la revolta d'Astúries. Al 1934, va sol·licitar integrar-se a les files d'Esquerra Republicana però l'admissió li va ser denegada. En aquesta època escriu i publica “*El voto femenino y yo: mi pecado mortal*”, tot un testimoni personal de les seves lluites parlamentàries.

L'esclat de la guerra civil impedí que es pogués consolidar la igualtat de drets entre homes i dones i la gran líder del vot femení va haver d'exiliar-se, primer a París i després a Buenos Aires.

Durant l'exili es guanyà la vida com a traductora i conferenciant, intentà tornar a Espanya a finals de la dècada de 1940, però va haver de desistir en conèixer la notícia que estava processada per la seva pertinença a una lògia maçònica.

A l'any 1955 s'instal·là a Lausana (Suïssa), aquí va treballar en un bufet d'advocats fins que va perdre la vista. Morí de càncer a l'abril de 1972, sense haver tingut l'oportunitat, davant les condicions imposades pel govern franquista, de tornar a Espanya com era el seu desig.

Clara Campoamor serà sempre recordada per haver defensat i aconseguit el sufragi femení.

Amb l'objectiu de recuperar la seua memòria i en reconeixement de l'aportació fonamental als drets polítics de les dones, Donostia li ha dedicat una estàtua realitzada en ferro, situada a la plaça que porta el seu nom. La imatge és la d'una dona vestida amb roba de la seva època i amb un llibre a la mà en el qual es pot llegir la frase: *"Una dona, un vot"*. També Madrid li ha dedicat una estàtua.

A Vinaròs tenim un carrer, tocant al parc de la plaça de bous, que porta el seu nom.

Es tracta d'iniciatives per recuperar la memòria de tot el que va representar la seva aportació a la lluita feminista en la primera meitat del segle XX.

Una producció televisiva biogràfica sobre la seva vida porta com a títol: *"Clara Campoamor, la dona oblidada"*.

7.2 – CLARA Y LA LLUITA PEL SUFRAGI FEMENÍ

Fruit de la històrica marginació femenina, en començar el segle XX, la situació social de la dona a Espanya era lamentable. Va ser al 1931, en el govern de la Segona República, quan es va aconseguir donar un pas important en ser-li reconegut el dret a votar, mèrit atribuïble a moltes persones però en particular a la aferrissada lluita de la diputada Clara Campoamor. sobre

Les principals reivindicacions femenines eren: la denúncia de la situació conjugal (domini del marit l'esposa), la desigualtat cultural i jurídica, la tolerància i acceptació per la societat de l'adulteri de l'home, el dret de divorci i, sobre tot, el dret a votar.

Les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931 celebrades a Espanya estaven plantejades de facto, com un plebiscit a la monarquia d'Alfons XIII. El resultat obtingut a les grans ciutats, amb una clara victòria dels republicans i partits d'esquerra, va ser interpretat com una pèrdua de confiança del poble en la monarquia. Davant aquest

escenari, el rei va renunciar a la corona i marxà d'Espanya. Dos dies després, el 14 d'abril, es proclamà la Segona República, iniciant-se una nova etapa amb una decidida voluntat de reformar estructuralment Espanya per tal d'assemblar-se a les democràcies parlamentàries europees.

El nou govern constituït després de la marxa d'Alfons XIII va establir un Estatut provisional i convocà eleccions a **Corts Constituents**. van ser uns comicis amb un alt índex de participació on les forces d'esquerra s'imposaren per una àmplia majoria. El Govern provisional de la República modificà la Llei Electoral, vigent des del 1907 i fixà el dret de vot als 23 anys. Mitjançant un decret es va establir que dones i capellans podien accedir al Parlament, eren elegibles però no podien votar. Aquest decret fou anomenat popularment com "*El decret de les faldilles*", es pressuposava que podia haver-hi dones capaces i aptes per actuar dins al Parlament però no dones capacitades per dipositar el seu vot a les urnes, aquesta incongruència reflexa la poca confiança que inspiraven als polítics de torn.

Clara Campoamor i Victòria Kent, van ser escollides diputades a les Corts Constituents i es plantejaren molt fermament lluitar pels drets de la dona i acabar amb la discriminació que venia patint la població femenina. Posteriorment, la parlamentària Victòria Kent per disciplina del seu partit és posicionà contra el vot femení, a partir d'aquest fet, Clara va ser encara més conscient que la lluita no seria gens fàcil.

La tasca de redactar un projecte de Constitució va ser assignada en un primer moment a una comissió judicial, el seu avantprojecte fou rebutjat i l'encàrrec passà a una comissió parlamentària. Clara Campoamor, diputada pel partit radical i abanderada de les reivindicacions de les dones, formava part d'aquesta comissió parlamentària. Victòria Kent, convertida en portaveu i defensora del no, va ser la seva gran opositora.

De fet tant les dretes com les esquerres desconfiaven del vot femení, evidentment no eren tots els polítics, però els que així pensaven eren de tots els colors, dretans i esquerrans. L'esquerra, amb l'excepció d'un grup de socialistes i alguns republicans, temia que el vot de les dones d'àmbits rurals afavorira les forces polítiques conservadores, perquè se suposava que estaven molt influenciades per la ideologia que des dels púlpits de tot el país difonia l'església.

El debat final celebrat l'1 d'octubre de 1931 es va caracteritzar per un conjunt de polèmiques intervencions parlamentàries i de repetits intents d'alguns diputats perquè no es concedira el sufragi femení. Tot i l'oposició de molts diputats, la constitució republicana es va promulgar al desembre de 1931, fou una esdeveniment decisiu pel progrés de les aspiracions femenines en reconèixer una sèrie de drets.

Clara Campoamor ha passat a la història per la seva enfervorida defensa del sufragi femení en un brillant i emocionant discurs pronunciat al Congrés dels Diputats, exaltant la lluita femenina en el procés polític i exigint respecte envers les dones, perquè abans que dos sexes diferenciats som ciutadans i ciutadanes. Clara imposà les seves tesis

amb una acalorada i apassionada oratòria que va convèncer un Congrés carregat de prejudicis i recelós de donar veu i vot a les dones.

No va ser un camí fàcil, els polítics de l'època asseguraven que incloure les dones en l'equació electoral significava admetre éssers incapaços i incomplets.

Reproduïm alguns fragments de la seva apassionada intervenció al Parlament.

“Yo, señores diputados, me siento ciudadano antes que mujer, y considero que sería un profundo error político dejar a la mujer al margen de ese derecho, ”.

"No cometáis un error histórico que no tendréis nunca bastante tiempo para llorar; al dejar al margen de la República a la mujer.

“¿Cómo puede decirse que la mujer no ha luchado y que necesita una época, largos años de República, para demostrar su capacidad? Y ¿por qué no los hombres?, ¿Por qué el hombre, al advenimiento de la República, ha de tener sus derechos y han de ponerse en un lazareto los de la mujer?”

La carta magna republicana incloïa una àmplia declaració de llibertats i drets bàsics i una gran preocupació per les qüestions socials..

En els seus articles establia:

- Legalització del sufragi universal per als dos sexes a partir dels 23 anys.
- La igualtat absoluta d'homes i dones davant la llei.
- La no discriminació per raons d'origen, sexe o riquesa.
- La llibertat d'expressió, reunió i associació.
- El matrimoni civil i el divorci.
- L'estat laic, la llibertat religiosa i la separació església/estat.

La Constitució de 1931, tot i que va ser aprovada per una àmplia majoria dels parlamentaris, no va aconseguir el consens de totes les forces polítiques. Mentre republicans, socialistes i nacionalistes la votaren favorablement, les dretes van mostrar el seu rebuig pel seu caràcter laic i per la descentralització de l'Estat. L'aprovació dels articles que regulaven els temes religiosos va provocar la dimissió dels polítics catòlics que en aquells moments formaven part del govern.

L'article 36 legalitzava el sufragi universal per 161 vots a favor i 121 en contra, i formulà aquest dret en els termes següents:

“Los ciudadanos de uno y de otro sexo mayores de veintitrés años, tendrán los mismos derechos electorales conforme determinen las leyes”.

Van ser vint-i-una paraules que canviaren la política espanyola i la força política de les dones. Amb aquest triomf Clara es convertí en la principal artífex d'aquest èxit.

Totes les dones estem en deute amb aquesta activista lluitadora.

Les espanyoles van votar per primera vegada a les eleccions generals de 1933 (6.800.000 dones censades). En aquests comicis tant Clara Campoamor com Victoria Kent van perdre el seu escó., els partits de dreta centredreta aconseguiren el triomf ja que es van presentar formant coalicions (La CEDA de José Mª Gil Robles), mentre que republicans d'esquerra i socialistes, que es presentaren per separat, van resultar derrotats i culpaven Clara Campoamor d'aquest resultat contrari als seus interessos, amb la suposició que el vot de les dones havia afavorit als partits

dretans, la qual cosa va comportar la seva mort política.

A les eleccions generals de l'any 1936 una coalició dels partits d'esquerra “*El Frente Popular*” va obtenir un altre cop la majoria.

8 – REACCIONS EN FRONT DEL VOT FEMENÍ

La implementació de l'article 36 va ser molt polèmica, perquè fins i tot els sectors més progressistes defensaven que la participació de les dones en la vida política fos escalonada i progressiva, es temia que l'electorat femení votaria els partits més conservadors.

Reproduïm uns fragments d'un article de *J. Conde Rosaleda*, publicat a la revista *BLANCO Y NEGRO* el 3 de desembre de 1931. a pocs dies de haver-se aprovat el sufragi universal al Congrés.

La mujer debiera gozar del "sufragio activo", pero no del "pasivo", al menos en gran escala y proporción. Que elija sus representantes de confianza, pero que deje las funciones activas y directoras de la sociedad al hombre. Las funciones directoras de la sociedad, que absorben la vida de un hombre, son frecuentemente incompatibles con el cuidado del hogar y de la familia, que especialmente incumbe a la mujer.

La mujer, creemos nosotros, debiera estar llamada a realizar lo que con frase gráfica pudiéramos llamar “política del sentido común” debe erigir la soberanía del “buen sentido” y de la “justicia” para

todos, único medio de salvar a la humanidad del caos en que se halla sumida.

Tot i acceptar els resultats, com no podia ser d'un altra manera, l'autor del referit escrit evidencia un dissimulat desacord amb la legalització del vot femení. Entenem que aquest desacord era el sentiment d'un ampli sector de la població espanyola, clarament reticent amb la Constitució recentment aprovada, en particular amb l'article 36.

De la lectura de l'esmentat escrit de *J. Conde Rosaleda* destaquem les consideracions següents:

1. **Reconeixement del dret de vot femení amb restriccions.** Vot actiu, sí; vot passiu no. Probablement abans de ser legalitzat el negaven, ara es tractava de minimitzar els seus efectes.
2. **Les funcions actives i directores de la societat han de ser assumides per l'home,** la dona ha de restar exclosa d'aquestes responsabilitats per incompatibilitat amb la seva essència com a dona: *“incompatibles con el cuidado del hogar y de la familia, que especialmente incumbe a la mujer”*.
3. **L'autor atribueix a la dona un esperit conservador** i el fa correspondre amb l'origen de la dignitat femenina, de manera que si pren partit per doctrines progressistes perdria la dignitat.
4. **La dona està destinada a exercir una política de sentit comú,** fins responsabilitzar-la d'haver de salvar la humanitat en cas que fos necessari, cosa que es contradiu plenament quan, al mateix temps, se li està negant exercir funcions directores i de responsabilitat.

9 – ALTRES DONES ACTIVISTES DEL MOMENT

Victoria Kent (Màlaga 1898-Washington 1987), advocada i política afiliada al Partit Radical Socialista, fou elegida al 1931 diputada a Corts per Madrid i al 1936 per Esquerra Republicana. Va ser Directora General de Presons designada pel President de la República, Alcalá-Zamora, no era partidària d'atorgar, de forma immediata, el vot a les dones perquè pensava que no tenien la suficient preparació política i social per votar responsablement i que el seu vot estaria molt influenciat per l'església, perjudicant així els partits d'esquerres.

Dolores Ibarruri “*La Pasionaria*” (Biscaia 1895-Madrid 1989), històrica dirigent del Partit Comunista d'Espanya, destacà com dirigent en la II República i en la Guerra del 36. Defensà els drets femenins i lluità perquè les dones de totes les condicions foren lliures per triar el seu destí.

María Moliner Saragossa (1900-Madrid 1981). Bibliotecària i lexicògrafa, encarregada de Missions Pedagògiques, directora de la Biblioteca de la Universitat de València i creadora d'un famós Diccionari: *El Maria Moliner*.

Federica Montseny (Madrid 1905-Tolosa 1994). Política i sindicalista anarquista espanyola. Fou ministra de Sanitat i Assistència Social en la Segona República Espanyola. Va ser la primera dona en ocupar un càrrec ministerial a l'Europa Occidental.

Matilde de la Torre (Cantàbria 1884-Mèxic 1946). Escriptora i política socialista, diputada pel PSOE al 1933 i 1936, fundà l'Acadèmia Torre on començà a utilitzar els principis de la Institució Lliure d'Ensenyament basada en l'educació integral.

10 – LA DONA DURANT EL FRANQUISME

En acabar la guerra civil neix un nou model polític al país **la Dictadura Franquista**. Aquest període va patir anys de pobresa, amb un país marginat per la resta de les nacions europees i destruït després de 3 anys de guerra. La dictadura va suposar la concentració del poder en el general Franco i l'eliminació de les llibertats individuals i socials. Es va reorganitzar un nou model d'estat, de manera que Franco acumulava tot el poder: legislatiu, executiu i part del judicial (amb els tribunals militars), el Parlament era només un òrgan consultiu.

El sistema electoral evolucionà d'acord amb la necessitat de millorar l'aspecte institucional cara a l'exterior. Les eleccions franquistes, totalment controlades per l'aparell estatal, constituïen un complex mecanisme per designar els representants sindicals, regidors, diputats provincials, procuradors i consellers del Movimiento Nacional en els seus diferents àmbits: local, provincial i nacional. Una sèrie de circumstàncies desvirtuaven aquests comicis per manca de llibertats i de partits o sindicats alternatius.

Es va derogar la Constitució de 1931, també van desaparèixer el dret de vaga, el dret d'associació, els sindicats, els partits polítics i la llibertat de premsa. En lloc de Constitució hi va haver *el Fuero de los españoles*, una mena de carta amb drets i deures que podia ser suspès o modificat pel dictador en qualsevol moment. Els partits polítics es van reduir al que era l'únic oficial i legal, *La Falange*. El mateix va succeir amb els sindicats, només va existir el *Sindicato Vertical*.

Poca cosa podem dir respecte del vot. De fet no va ser anul·lat com a tal, però no existien eleccions generals, ni constitució, ni eleccions sindicals en el sentit que avui ho podem entendre. La dona va perdre aquell xicotet avenç que havia aconseguit amb la constitució de 1931, del que Clara Campoamor va ser protagonista de primera fila.

El règim, per tal de treure més autonomia a la dona i deixar-la més dependent, va recuperar la legislació del passat marginant-la i considerant-la com un ésser inferior a l'home. Més tard se li va permetre jurídicament l'accés a qualsevol professió, però la realitat era que hi havia una forta discriminació que no ho permetia.

A la dècada dels anys seixanta es van produir alguns canvis, la pressió oficial va afluir, el model femení va evolucionar i el règim inicià un període d'una tímida liberalització. Es va reconèixer el dret de les dones solteres a realitzar treballs pagats, valorant el treball de les casades i intentant una major participació en la vida política.

Les dècades dels 60 i dels 70 signifiquen l'entrada de les dones al sistema educatiu formal. A l'ensenyament primari arribava la gran majoria de dones, quasi bé totes, no tantes al nivell secundari i bastant minoritari era el percentatge de dones que accedien a la Universitat, si bé és cert que progressivament s'incorporaven més homes i dones als estudis superiors.

11 – LA TRANSICIÓ DEMOCRÀTICA

En virtut de la legislació franquista, en morir el dictador es va nomenar per substituir-lo Joan Carles de Borbó com a cap d'estat, amb ell es va restaurar la monarquia a Espanya.

Els moments més fonamentals i emblemàtics del camí recorregut per la societat espanyola fins arribar a constituir-se en una monarquia constitucional parlamentària són:

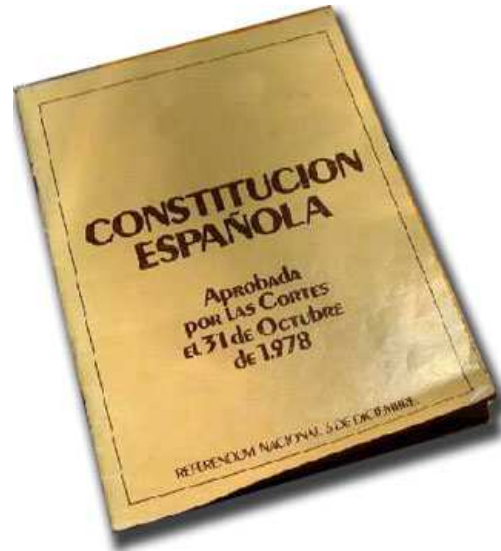
- **La Llei per a la Reforma Política aprovada per les Corts Espanyoles el 18 de novembre de 1976** va ser l'última de les Lleis Fonamentals franquistes. El seu principal objectiu era passar de la dictadura franquista a una monarquia constitucional, amb un sistema parlamentari basat en la democràcia representativa. La llei preveia la legalització dels partits polítics i l'establiment d'eleccions democràtiques per a les Corts Constituents, que havien de redactar la Constitució.
- Aquesta llei va ser **sotmesa a referèndum el 15 de desembre de 1976**, Amb una intensa campanya en ràdio i televisió, amb la banda sonora de la cançó *Habla, pueblo, habla*. Avui potser és la cançó més icònica i emblemàtica de l'anomenada *Transició Democràtica* al nostre país. El tema és un cant a les llibertats recobrades després de la mort del dictador, a la recerca d'un esperit de reconciliació allunyat de tot revengisme.

*Habla, pueblo, habla
tuyo es el mañana,
habla y no permitas
que roben tu palabra.
Habla, pueblo, habla
habla sin temor,
no dejes que nadie
apague tu voz*

La pregunta es formulà en els següents termes “¿Aprueba el Proyecto de Ley para la Reforma Política?”. El resultat final va ser l'aprovació, que va rebre el suport del 94% dels votants amb una participació del 77,72% dels electors.

- Les **Eleccions Generals del 15 de juny 1977**. Van ser les primeres eleccions lliures després de quaranta-un anys, les anteriors s'havien celebrat l'any 1936 en temps de la Segona República. El poble espanyol tornava a decidir el seu destí a les urnes, el partit més votat fou la UCD i Adolfo Suárez fou nomenat president del govern, confirmant-se el PSOE com a segona força del país.

• **La Constitució de 1978.** És la màxima llei escrita de l'ordenament jurídic de l'Estat Espanyol, vigent a dia d'avui. Regula els drets i deures fonamentals dels ciutadans, defineix la forma política de l'estat espanyol com una monarquia parlamentària i fa residir la sobirania nacional en el poble espanyol, del qual emanen els poders de l'estat i, com no podia ser d'un altra manera, atorga tant a homes com a dones tots els drets civils, polítics i socials i, per tant, el dret de vot, així ho recull l'article 23.

Fou aprovada en referèndum el 6 de desembre de 1978, i va posar fi a las “*Leyes Fundamentales del Reino*” del règim anterior.

Des d' amplis sectors de la societat es demana la revisió del text constitucional per tal d'adequar-lo a les necessitats de la societat actual.

12 – LA IGUALTAT LEGAL I LA IGUALTAT REAL

Des d'un punt de vista legal, la Constitució de 1978 i el seu desenvolupament normatiu ha significat l'aprovació de la igualtat jurídica de la dona, que avui es pot considerar formalment igual a l'home. Així, la igualtat legal està plenament aconseguida, però no passa el mateix amb la igualtat real, perquè a la pràctica les dones es troben amb dificultats que condicionen els drets que la Constitució i les lleis els reconeix.

La realitat social segueix discriminant les dones, situació que es visualitza en una menor participació en l'àmbit públic i, per tant, en la presa de decisions. Caldria preguntar-nos quins són els objectius generals i els reptes de futur en matèria d'igualtat i quines són les àrees considerades prioritàries d'actuació en favor de la igualtat de gènere.

Com a aspectes prioritaris assenyalem:

- Aconseguir la mateixa independència econòmica per a dones i homes.
- Promoure mesures per incrementar la taxa d'ocupació femenina.
- Eliminar diferències salarials.
- Fomentar mesures que permetin conciliar la vida privada i familiar amb l'activitat professional, establint acords laborals més flexibles que incrementen els serveis d'assistència.

Per aconseguir aquests objectius és necessari adoptar mesures d'acció directa per tal de fer efectiu el principi d'igualtat entre homes i dones, mitjançant l'adopció d'instruments normatius i actuacions polítiques que promoguen una societat més igualitària.

13 – REFLEXIÓ A MANERA DE CONCLUSIÓ

No cal dir que encara hi ha moltes reivindicacions per assolir, com ara mesures contra la violència de gènere i actuacions polítiques per lluitar contra les diferents violències masculistes.. Res del que passa en l'àmbit polític social i cultural ens és aliè, tot ens afecta.

Proposem els següents punts per reflexionar

1. Efectes de la igualtat en la vida personal i en el conjunt de la societat.
2. Diferenciar entre la igualtat real i la igualtat legal.
3. Només una societat en què homes i dones amb ple accés a l'educació pot lluitar per la igualtat.
4. Les dones estan cada vegada més preparades professionalment, però això no es reflecteix en els òrgans de direcció del món polític, laboral i social.
5. La difícil conciliació de la vida familiar amb la vida laboral margina les dones.
6. Necessitat de trencar estructures mentals i resistències socials discriminatòries.
7. La consecució d'una societat realment igualitària és el principal instrument que permetrà reduir les insuportables xifres de violència contra les dones.
8. Cal que la societat s'implique més àmplia i més activament en la lluita per la igualtat.
9. El millor homenatge que les dones podem dedicar a Clara Campoamor és exercitar el dret al vot, participant en totes les convocatòries electorals i, quan depositem la papereta a l'urna, recordar i reconèixer la lluita, els esforços les llàgrimes i desenganys que ella i altres activistes van patir per possibilitar que a dia d'avui les dones participem en les convocatòries electorals i votem amb total llibertat l'opció política que més ens satisfaci.

Fan falta moltes Clares Campoamor.

14 – GLOSSARI

Absolutisme	Filosofia política que propugna que la monarquia ha de tenir un poder absolut, sense límits i sense compartir-lo, i d'aquí el nom d'absolutisme.
Alt Clergat	Estava format per arquebisbes i bisbes, vivien com a nobles, tenien un gran poder polític i rebien rendes dels camperols.
Anarquisme	Filosofia política que proposa una societat basada en la llibertat i la igualtat econòmica. Per a això rebutja la necessitat de l'estat o d'un poder públic que governi sobre les persones.
Antic Règim	Sistema econòmic, polític, social i cultural, basat en l'absolutisme, expressió emprada pels revolucionaris francesos per a designar pejorativament el sistema de govern anterior a la Revolució francesa.
Burgesia	Classe social que es caracteritza per posseir els mitjans de producció, sobretot el capital, en les relacions econòmiques.
Ceda	<i>Confederación Española de Derechas Autónomas</i> . Fou una coalició de partits polítics de dreta fundada al 1933. Es va gestar durant el bienni progressista de la Segona República Espanyola.
Ciutadania	És l'estatus reconegut pels costums o la llei i que permet a una persona ser membre d'un estat com a subjecte de drets polítics.
Corts Constituents	Assemblea o cambra que té poder d'establir o reformar una constitució. Un cop acomplert el procés constitucional, la mateixa constitució estableix aquest poder de reformar-la
Conservadorisme	Conjunt de doctrines, opinions i posicions, generalment de centredreta i dreta, que afavoreixen tradicions i que són contraris als canvis polítics, socials o econòmics radicals, contraris al progressisme.
Constitució	És la llei fonamental d'un estat de rang superior a la resta de lleis, que defineix el règim dels drets i llibertats dels ciutadans i delimita els poders i institucions de l'organització política.
Constitucionalisme	Sistema polític en què el govern és regulat per normes estables, escrites, contingudes en una constitució. La

doctrina i el moviment constitucionalistes sorgiren com a reacció enfront de l'estat absolut.

Corts Constituents	Assemblea o cambra que té poder d'establir o reformar una constitució, els membres representen la sobirania nacional i que tenen la missió i la capacitat de dictar o reformar una constitució.
Decret de les faldilles	Decret promulgat per la segona República Espanyola al 1931, que va permetre a dones i capellans presentar-se a les Corts Constituents per ser elegits diputats.
Democràcia	Doctrina política que defensa la intervenció del poble en el govern i en l'elecció dels càrrecs representatius.
Dictadura franquista	El franquisme va ser un règim polític autoritari i dictatorial vigent a Espanya entre 1939 i 1975, basat en el lideratge del general Francisco Franco, el franquisme va néixer amb la victòria militar a la Guerra Civil Espanyola.
Discriminació femenina	Basada en el sexe de la persona que la pateix, en aquest cas de la dona.
Dret de vot	Dret de les persones a prendre part en processos públics de presa de decisions, especialment eleccions, i a manifestar la seva voluntat mitjançant el vot.
Dretes	Conjunt de filosofies i ideologies polítiques, que poden anar de l'extrema dreta al centredreta, que s'oposen a l'esquerra política i que tenen en comú defensar la llibertat de mercat amb la mínima intervenció del govern i de l'Estat, segons aquesta ideologia el mercat s'organitza de la millor manera possible.
Edat Contemporània	És l'últim gran període històric, que comprèn des de la Revolució Francesa any 1789 i arriba fins a l'actualitat.
Edat Moderna	És la tercera de les etapes en què es divideix tradicionalment la història a occident, compren des de la caiguda de Constantinoble 1453, fins a la Revolució Francesa 1789.
Escó	És el seient dels parlamentaris en les diferents cambres de representació legislativa de cada país. Avui en dia aquest nom es fa extensiu a la seva acta de diputat.
Esquerres	Conjunt de les tendències polítiques típicament associades a qualsevol classe de socialisme o socialdemocràcia en oposició a la dreta política i al liberalisme econòmic.
Estat de dret	Sistema institucional en què un estat garanteix els drets individuals a partir de l'aplicació de la llei, d'acord amb la

dignitat de les persones i fent que la sanció de les conductes il·legals recaigui exclusivament sobre els seus autors.

Estat liberal	Sorgeix com a resultat de la Revolució Liberal en substitució de la Monarquia absoluta pròpia de l'antic règim.
Feixisme	És una ideologia i un moviment polític que va sorgir a l'Europa d'entreguerres. El projecte polític del feixisme és instaurar un corporativisme estatal totalitari i una economia dirigida.
Feudalisme	És el sistema polític, econòmic i social creat durant l'Edat Mitjana (segles IX-XV). Els regnes es dividien en petits territoris semi independents on el senyor proporcionava protecció als seus vassalls a canvi de tributs i treball a les seves terres.
Franquisme	Règim polític autoritari i dictatorial vigent a Espanya entre 1939 i 1975, i també és anomenada com a tal la ideologia en què es basava va néixer amb la victòria militar a la Guerra Civil espanyola.
Front Popular	Va ser un pacte de coalició electora signat el gener de 1936 per diversos partits i altres organitzacions polítiques per a presentar-se plegats a les eleccions del febrer d'aquell mateix any.
Il·lustració	Moviment intel·lectual que va realitzar una crítica molt profunda dels fonaments de l'antic règim. pocs períodes de la història europea han estat tan fecunds en la recerca de solucions noves a les qüestions polítiques i socials com l'etapa final de l'antic règim, l'anomenat Segle de les Llums.
Liberalisme	Corrent polític i econòmic que dóna preferència a la llibertat individual per damunt d'altres valors socials i promou l'activitat privada sense intervenció de l'estat.
Llibertat de premsa	Immunitat dels mitjans de comunicació per publicar o disseminar informació, ja sigui mitjançant la impressió o emissió o publicació electrònica, sense cap tipus de control governamental o censura.
Llibertat d'expressió	Dret de tot individu a expressar idees i opinions lliurement, i per tant sense censura.
Llicència marital	Autorització atorgada pel marit a favor de la muller per acomplir uns actes determinats que la llei no considera vàlids sense l'esmentada autorització.

Masclisme	Conjunt d'idees, actituds i pràctiques basades en una atribució cultural de superioritat de l'home, com a mascle, sobre la dona.
Mesa electoral	Òrgan davant del qual s'emet el vot. La mesa controla el desenvolupament de la votació i du a terme el recompte i l'escrutini provisional.
Nacionalsocialisme	Conjunt de doctrines del Partit Nacionalsocialista Alemany dels Treballadors (NSDAP), el qual, dirigit per Adolf Hitler, dominà Alemanya del 1933 al 1945.
Noblesa	Classe social formada per aquells que en una alguna època foren distingits amb un títol nobiliari. També els seus hereus quan el títol és hereditari.
Parlament	Assemblea legislativa d'un estat, nació, regió, etc., els poders de la qual són regulats, generalment, per la constitució.
Parlamentarisme	Règim polític en el qual el parlament, elegit democràticament, és l'eix de la vida política i la principal font de poder.
Partit Republicà Radical	Fundat per Alejandro Lerroux en 1908, durant el període de la restauració borbònica. Si bé durant els seus primers anys va tenir un paper discret, durant la Segona República Espanyola, es va convertir en un dels principals partits, arribant a participar en el govern en diverses ocasions.
Pàtria potestat	Conjunt de drets que la llei reconeix als pares sobre les persones i béns dels seus fills mentre aquests són menors d'edat o estan incapacitats, amb l'objectiu de permetre el compliment a aquells dels deures que tenen de sosteniment i educació.
Polítiques d'igualtat	Conjunt de les decisions, objectius i mesures adoptades per les institucions públiques en relació amb el foment de la igualtat entre dones i homes i amb la millora de la situació socioeconòmica, política i cultural de la dona
Prerrogatives maritals	Conjunt de drets del marit sobre l'esposa.
Règim democràtic	La democràcia és una forma d'organització de grups de persones, la característica predominant és que la titularitat del poder resideix en la totalitat dels seus membres, fent que la presa de decisions respongui a la voluntat col·lectiva dels membres del grup.
Restauració borbònica	Període de la Història d'Espanya comprès entre el pronunciament del General Martínez Campos (1874) que

posà fi a la Primera República Espanyola, i la proclamació de la Segona República el 14 d'abril de 1931.

Revolució Francesa	Conflicte social i polític, amb diversos períodes de violència, que va convulsionar França i altres nacions d'Europa que enfrontaven a partidaris i opositors del sistema conegut com l'antic règim. Es va iniciar amb l'autoproclamació del Tercer Estat com a Assemblea Nacional el 1789 i va finalitzar amb el cop d'estat de Napoleó Bonaparte el 1799.
Revolució Industrial	Conjunt de canvis econòmics, socials i tecnològics que es van produir inicialment a la Gran Bretanya a la segona meitat del segle XVIII. que encapçalaren els sectors del tèxtil, el carbó i el ferro.
Sindicat vertical	El sindicalisme vertical, o corporatiu, és aquell que recull en una mateixa organització a patrons (empresaris) i obrers, organitzant les reivindicacions sindicals no segons els interessos dels treballadors sinó de les branques de producció (metall, carbó, tèxtil, etc.) és el model sindical propi del feixisme. Va ser l'única organització sindical legal a Espanya (1940-1976) durant el franquisme.
Sobirania nacional	És un concepte que dóna tot el poder a la nació, és a dir, a la ciutadania. Aquesta deixa constància en la constitució que li cedeix el poder a l'estat.
Sobirania popular	La sobirania resideix, en la totalitat del cos social.
Societat estamental	Formada per l'estament dels privilegiats i un altre estament de gent no privilegiada. Al grup dels privilegiats s'hi trobava el monarca, la noblesa i el clergat. El grup de no privilegiats era el poble.
Societat immobilista	Actitud oposada al canvi, especialment de les estructures socials, econòmiques, polítiques.
Societat patriarcal	Organització social i cultural en la qual la totalitat de les relacions socials està estructurada pel domini de l'home.
Sufragi	Manifestació de la pròpia voluntat en una assemblea, en unes eleccions, en una consulta, etc. per mitjà d'un vot. Perquè un sufragi sigui considerat democràtic i expressió real de la voluntat del poble, el vot ha de ser universal.
Sufragi actiu	Dret a votar i a ser elegit.
Sufragi censatari	Sistema electoral que condiona el dret a vot actiu o passiu al fet que el ciutadà compleixi determinats requisits que afecten la seva condició social, la possessió d'un

	determinat nivell de rendes, nivell d'instrucció, estat civil a més del sexe,
Sufragi passiu	Dret a ser elegit en unes eleccions.
Sufragi Universal	Dret a vot de tota la població adulta d'un Estat, independentment de la seva raça, sexe, creences o condició social.
Sufragisme	El moviment internacional pel sufragi femení , reformista social, econòmic i polític que promovia l'extensió del dret al vot a les dones.
Tercer estat	És un dels tres estaments bàsics de la societat pròpia del feudalisme i de l'antic règim. Es compon de la població sense privilegis dels quals sí que gaudien el clergat i la noblesa.
Transició democràtica	Període comprès entre la fi de la dictadura franquista i el restabliment de les institucions democràtiques a Espanya.
Treball domèstic	Feines de la casa, generalment desenvolupades per les dones.
Vot	Manifestació de la voluntat de cadascú d'aprovar o de rebutjar una proposició o d'elegir una persona per a un càrrec, etc.

15 – BIBLIOGRAFIA - WEBGRAFIA

Qué es el liberalismo – Joaquín Garrigues Walquer – Editorial La Goya Ciencia – 1976 – 79 páginas. Biblioteca de Divulgación Política

Qué son unas Elecciones libres - Diego López Garrido - Editorial La Goya Ciencia – 1977 – 80 páginas. Biblioteca de Divulgación Política

Un altre paisatge: el llenguatge sexista - Mª Carmen Baldrich Valls, Marita Bover Ríos, Teresa Bover Roca, Carmen Redó Nento, Aparicia Ramos Jiménez, treball UJI - curs acadèmic 2015 - 1016

<https://es.slideshare.net/unclotdemusica/la-dona-en-la-repblica-2>

http://uom.uib.cat/digitalAssets/318/318985_1.-la-igualtat-entre-homes-i-dones.-plantejaments-previs.pdf

http://uom.uib.cat/digitalAssets/318/318985_1.-la-igualtat-entre-homes-i-dones.-plantejaments-previs.pdf

<http://blocs.xtec.cat/historiamon/files/2013/05/La-dona-durant-el-franquisme-Leni-i-C%C3%ADntia.pdf>

<https://es.slideshare.net/anunez12/el-segle-XIII-l'antic-regim>

<http://personal.biada.org/~eureka/wp-content/uploads/2013/11/La-repressi%C3%B3-de-la-dona-al-franquisme-definitiu.pdf>

<https://ca.wikipedia.org/wiki/Il%C2%B7lustraci%C3%B3>

https://ca.wikipedia.org/wiki/Estatut_Reial_de_1834

<http://www.unidadcivicaporlarepublica.es/index.php/nuestra-memoria/la-segunda-republica/13212-6-zascas-del-discurso-de-clara-campoamor-por-el-voto-femenino-que-nos-siguen-emocionando>

https://elpais.com/sociedad/2006/10/01/actualidad/1159653602_850215.html

https://ca.wikipedia.org/wiki/Sufragi_femen%C3%AD_a_Su%C3%AFssa

http://eap.gobex.es/external/guia_formacion_igualdad/presentacion.html

http://uom.uib.cat/digitalAssets/318/318984_2.-els-drets-de-les-dones-i-la-igualtat.-de-on-venim-i-cap-a-on-anam.pdf

https://ca.wikipedia.org/wiki/Monarquia_absoluta

https://www.diba.cat/c/document_library/get_file?uuid=b9d07115-7724-459d-9f8e-578aed0d813d&groupId=1295730